

42. Яковлев С.О. Українська радянська археографія / С.О Яковлев. – К., 1965. – 176 с.

43. Ярошенко М.М. Розвиток історичної науки в Ніжинському педагогічному інституті. М.В. Гоголя (До 150-річчя вузу) / М.М. Ярошенко / Український історичний журнал. – 1970. – № 9. – С. 114–117.

Рой С.В. Научно-педагогическая деятельность Н.Н. Петровского в Нежинской высшей школе: к историографии вопроса

Статья посвящена освещению в историографии научно-педагогической деятельности М.Н. Петровского в Нежинской высшей школе в 20–30-х гг. XX в.

Ключевые слова: Н.Н. Петровский, Нежинская высшая школа, украинская историография.

Roi S.V. Research and teaching activities of M.N. Petrovsky in Nizhyn High School: the historiography of the topic

The article is devoted to the research and teaching activities of M.N. Petrovsky in Nizhyn High School.

Key words: M.N. Petrovsky, Nizhyn High School, Ukrainian historiography.

18.03.2017 р.

J

УДК 94(477.51–25) «19»

В.А. Казимір

**ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ ЖИТТЯ
ТА ДІЯЛЬНОСТІ ВАСИЛЯ ДУБРОВСЬКОГО
В ІСТОРІОГРАФІЇ**

Стаття присвячена особливостям висвітлення життя та діяльності репресованого українського історика та громадського діяча В.В. Дубровського (1897–1966).

Ключові слова: В.В. Дубровський, Чернігів, історіографія.

Антропоцентричність історичної науки ХХІ століття сприяє відродженню інтересу до осіб, які були цілеспрямовано «стерті» з історичного олімпу за радянських часів. До згаданої когорти належав і уродженець Чернігівщини – репресований історик, педагог та громадський діяч першої половини ХХ ст. Василь Васильович Дубровський (1897–1966), інтерес до життя та діяльності якого, незважаючи на історичну «призабутість» в українській історіографії до 1991 року, актуалізувався з новою силою, коли зникла радянська цензура.

В історіографії питання можна виділити три етапи. Перший етап (1920-ті – 1933 рр.) репрезентують відгуки про діяльність та рецензії на публікації В. Дубровського. Вони мали здебільшого компліментарний характер, адже вчений натоді одним з перших в Україні приступив до студій у галузі архівної, бібліотечної та музейної справи.

Діяльність створеного з ініціативи В. Дубровського історико-архівного гуртка при Чернігівському інституті народної освіти та Комісії з дослідження Спасо-Преображенського та Успенського соборів у Чернігові, в якій вчений виконував обов'язки секретаря, висвітлено у публікаціях Я. Ждановича, І. Моргилевського, М. Макаренка [1, с. 6; 2, с. 184; 3, с. 3].

У регіональній періодиці середини 1920-х рр. прізвище

В. Дубровського згадується в контексті розвитку краєзнавчих досліджень, зокрема діяльності Чернігівського інституту краєзнавства та проведенні наукових конференцій, а на загальноукраїнському рівні фігурує у довідниках про наукові установи та організації УСРР [4, с. 28].

Заслуговує на увагу відгук С. Шамрая про монографію В. Дубровського «Історично-культурні заповідники та пам'ятки України», опублікований 1930 р. у журналі «Україна» [5, с. 178–180].

С. Таранушенко у 1928 р., характеризуючи статтю В. Дубровського «Чергові завдання сучасного музейного будівництва», відзначив, що автор вдало висвітлив загальні тенденції музейної політики Наркомосвіти [6, с. 210–211].

У рецензії С. Глушка на монографію В. Дубровського «Селянські рухи на Україні після 1861 р. Чернігівська губернія (1861–1866 рр.)», видану в 1928 р. у Харкові, констатовано актуальність роботи В. Дубровського, оскільки в науковій літературі бракувало досліджень «про українське селянство і зокрема про селянські розрухи та ті соціально-економічні та політичні передумови, що спричинилися до них» [7, с. 112].

Другий етап (1933–1980-ті рр.) характеризується ігноруванням і вилученням з наукового обігу доробку репресованого вченого. Після арешту у листопаді 1933 р. В. Дубровський лише подекуди згадувався в радянській періодиці. Зокрема, А. Хвиля у своїх статтях, що побачили світ у 1934 р. в газеті «Комуніст» та альманасі «Образотворче мистецтво», назвав його «махровим контрреволюціонером» [8, с. 19–20].

Виняток становлять хіба що студії І. Фальковича та М. Дмитрієнка з історії вітчизняного сходознавства [9, с. 270–278; 10, с. 368–370], а також стаття О. Коваленка й С. Заремби про розвиток краєзнавчого руху на Чернігівщині у 20–30-х рр. ХХ ст. [11, с. 104–112], які схвально відгукнулися про участь В. Дубровського у науковому житті.

Натомість вчені української діаспори належним чином оцінили спадщину та науково-організаційну діяльність В. Дубровського, що засвідчили енциклопедичні гасла та некрологи. Особисте багаторічне спілкування Л. Биковського з В. Дубровським та листування з членами його родини дали йому змогу докладно, наскільки це дозволяла стисла форма некрологу, й достовірно висвітлити віхи життя й наукової діяльності вченого, навести перелік основних наукових праць В. Дубровського [12, с. 92–97]. Ще одним некрологом у газеті «Свобода» вшанував пам'ять В. Дубровського його товариш і колега Ф. Бульбенко [13].

У травні 1966 р. у журналі «Церква й життя» та газеті «Наш клич» побачили світ два не менш інформативні некрологи, автори яких, на жаль, залишилися невідомими [14, с. 26–27]. Проте, проаналізувавши текст некрологу у газеті «Свобода» й беручи до уваги стиль викладу матеріалу та його інформативну компоненту, можна припустити, що автором цих текстів був Ф. Бульбенко.

Узагальнюючу оцінку наукової діяльності В. Дубровського містила праця О. Оглобина «Українська історіографія 1917–1956», оприлюднена у Нью-Йорку 1957 р. [15, с. 307–435]

(у 2003 р. її було видано українською мовою). О. Оглоблин відзначив, що В. Дубровський «працював переважно над історією Лівобережної України вісімнадцятого та дев'ятнадцятого століть (історією селян та селянських рухів та історією промисловості та торгівлі), а також над історією українсько-кримських та українсько-турецьких стосунків у XVII–XVIII століттях». О. Оглоблин звернув увагу на те, що В. Дубровський продовжував займатися науковою діяльністю і в окупаційний період, і в еміграції.

Участь В. Дубровського у діяльності ВУАН знайшла відображення у роботі Н. Полонської-Василенко «Українська академія наук: Нарис історії» [16, с. 98]. М. Міллер відніс В. Дубровського до українських учених, істориків та археологів, які «були змушені втікати за кордон, рятуючись від советського терору і заслання» [17, с. 119, 121].

Третій етап в історіографії проблеми розпочався у 1990-х рр. і був пов'язаний з відродженням української державності, залученням до наукового обігу масиву нових джерел і спростуванням застарілих стереотипів.

Саме тоді на сторінках загальноукраїнських і регіональних наукових й науково-популярних видань почали з'являтися статті, присвячені життю та діяльності В. Дубровського, публікувалися уривки зі спогадів та особистого листування вченого в еміграції. Автори коротких нарисів життя і діяльності В. Дубровського І. Матяш [18, с. 384–385], О. Коваленко [19, с. 108–109], Г. Курас [20, с. 9–10.], Т. Зуб [21, с. 236–243], А. Морозова [22, с. 17], В. Ткаченко [23, с. 132–134], В. Астаф'єв [24, с. 2], М. Чабан [25, с. 2] використали матеріали вітчизняних архівів і в загальних рисах висвітлили науково-педагогічну і громадську діяльність В. Дубровського. Біограми В. Дубровського були вміщені в «Енциклопедії історії України», «Енциклопедії сучасної України», «Українській архівній енциклопедії», біобібліографічних довідниках «Українські історики ХХ століття», «Українські архівісти (XIX–XX ст.)», «Українська журналістика в іменах», «Сходознавство і візантологія в Україні в іменах». В «Українському історичному календарі» на 1996 р. стисло схарактеризовано життя, діяльність та найважливіші праці В. Дубровського [26, с. 125–126].

Досить плідно вивченням біографії та наукового доробку В. Дубровського займався Г. Курас. У 2006 р. він у газеті «Свобода», що видається українською діаспорою у США, опублікував статтю «Хотів одного – бути вільним». Автор у стислій формі оприлюднив невідомі широкому загалу факти біографії В. Дубровського. Крім того, статтю було проілюстровано фотографіями членів родини Дубровських. У 2007 р. її було передруковано у журналі «Сіверянський літопис» з нагоди 110-ліття від дня народження В. Дубровського. Г. Курас зробив висновок, що «смерть не дала можливості визначному науковцю й палкому патріоту України здійснити все задумане. Але його мрія мати право на спокійну смерть, а дітям забезпечити спокійне життя – здійснилася» [27, с. 141]. В. Дубровського як випускника Чернігівської духовної семінарії згадує у своїй дисертації Н. Ципляк [28, с. 162, 223].

Біографію «призабутого видатного українського вченого, історика і сходознавця-тюрколога» подав Ю. Кочубей у своїй книзі «В.В. Дубровський (1897–1966) як сходознавець» [29, с. 5–34]. Ю. Кочубей поставив собі за мету всебічно висвітлити діяльність В. Дубровського як сходознавця – історичний, літературознавчий, геополітичний контекст його робіт. До того ж, книга містить тексти усіх виявлених сходознавчих праць В. Дубровського.

Оскільки В. Дубровський обіймав відповідальні посади в Управлінні наукових установ Народного комісаріату освіти УСРР, його ім'я неодноразово згадується С. Білоконем [30, с. 86, 98] та В. Акуленком [31, с. 455–456] у роботах з історії музейної справи й охорони пам'яток в Україні радянського часу.

І. Чернікова висвітлила подробиці сфабрикованої кримінальної справи проти «контрреволюційного блоку наукових і музейних працівників», в якій фігурувало ім'я В. Дубровського [32, с. 171–176].

В. Дубровського як фахівця з історії соціальних конфліктів на Лівобережжі та одного з теоретиків бібліотечного краєзнавства на Харківщині згадано й у дисертаційному дослідженні О. Рябокобили «Розвиток історичного краєзнавства на Харківщині в 20–30-ті роки ХХ ст.» [33, с. 119, 131, 152].

В. Дубровський привернув увагу сучасних дослідників і з огляду на його внесок у теоретичну розробку та практичну реалізацію ідеї реформування бібліотечної справи в Україні. Л. Дубровіна та О. Онищенко неодноразово згадують В. Дубровського серед фундаторів ВБУ [34, с. 181–182].

У монографії Р. Маньковської «Музейництво в Україні» висвітлено роль музеїв у виявленні, збиранні, дослідженні, охороні та експонуванні рухомих пам'яток культури та мистецтва у післяреволюційний період. Авторка принагідно схарактеризувала участь В. Дубровського в об'єднанні музейної мережі під керівництвом Укрнауки [35, с. 6].

Окремі аспекти громадської роботи В. Дубровського як голови «Просвіти» під час нацистської окупації висвітлено у роботах Т. Чугуй, Л. Бадеевої, М. Коваля, Б. Зайцева та Б. Мигаля [36, с. 139, 141–143, 145–147]. Принагідно діяльність В. Дубровського у монографії «Харків у часи німецької окупації (1941–1943)» схарактеризував А. Скорбагатов [37, с. 104–105, 138, 188].

Науково-організаційна діяльність В. Дубровського схарактеризована І. Вербою у монографіях, присвячених життю і творчості сучасників вченого О. Оглоблина, Н. Полонської-Василенко та К. Штеппи [38, с. 223]. У 2013 році захищено кандидатську дисертацію, яка стосується життя та діяльності В. Дубровського в Україні [39].

Отже, варто зауважити, що обрана дослідницька проблема привертає увагу представників різних галузей історичної науки, а постаті В. Дубровського присвячене окреме наукове дослідження. Проте у вітчизняній історіографії й досі відсутнє ґрунтовне комплексне дослідження науково-педагогічної та громадської діяльності В. Дубровського в еміграції.

ПОСИЛАННЯ

1. Жданович Я. Письмо в редакцию / Я. Жданович // Красное знамя (Чернигов). – 1923. – 28 августа. – С. 6.
2. Макаренко М. Біля Чернігівського Спасу / М. Макаренко // Чернігів і Північне Лівобережжя: Огляди, статті, матеріали / [за редакцією акад. М. Грушевського]. – К., 1928. – С. 184–196.
3. Моргилевский И. О научном исследовании Спаского собора в Чернигове / И. Моргилевский // Красное знамя (Чернигов). – 1923. – 22 сентября. – С. 3.
4. Наукові установи та організації УСРР. – Харків: Видання Державної Планової Комісії УСРР, 1930. – 404 с.
5. Шамрай С. [рецензія], Дубровський В. Історично-культурні заповідники та пам'ятки України / С. Шамрай // Україна. – 1930. – Січень – лютий. – С. 178–180.
6. Таранушенко С.А. Український музей. Збірник [рецензія] / С.А. Таранушенко // Червоний шлях. – 1928. – № 8. – С. 210–211.
7. Глушко С. В. Дубровський. Селянські рухи на Україні після 1861 р. [рецензія] / С. Глушко // Україна. – 1929. – Січень – лютий. – С. 112–113.
8. Хвиля А.А. Про музеї / А.А. Хвиля // Образотворче мистецтво – К.; Харків, 1934. – Альманах 2. – С. 19–20.
9. Фалькович И. К истории советского востоковедения на Украине / И. Фалькович // Народы Азии и Африки. – 1966. – № 4. – С. 270–278
10. Дмитрієнко М. Українське пам'яткознавство і музеєзнавство в науковій спадщині В. Дубровського / М. Дмитрієнко, О. Ясь // Історичне краєзнавство в Україні: традиції і сучасність: Матеріали VII Всеукраїнської наукової конференції з історичного краєзнавства. – К., 1995. – Частина II. – С. 368–370.
11. Заремба С.З. Становлення радянського історичного краєзнавства на Чернігівщині / С.З. Заремба, О.Б. Коваленко // Український історичний журнал. – 1983. – № 4. – С. 104–112.
12. Биковський Л. Василь Дубровський (1897–1966): [Некролог] / Л. Биковський // Український історик. – 1966. – Ч. 1–2. – С. 92–97.
13. Бульбенко Ф. Професор Василь В. Дубровський / Ф. Бульбенко // Свобода (Нью-Йорк, США). – 1966. – Ч. 91 – С. 2.; Ч. 92. – С. 2, 4.
14. Світлій пам'яті проф. В. Дубровського // Церква й життя (Чикаго, США). – 1966. – № 4. – С. 26–27.
15. Ohloklyn O. Ukrainian Historiography, 1917–1956 / O. Ohloklyn // The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S. – New York, 1957. – Vol. V–VI. – P. 307–435.
16. Полонська-Василенко Н. Українська академія наук: Нарис історії (1931–1941) / Н. Полонська-Василенко. – Мюнхен: Видавництво ВУАН, 1958. – Ч. 2. – 211 с.
17. Міллер М. Доля українських археологів під Советами / М. Міллер // Збірник на пошану українських учених, знищених большевицькою Москвою. – Париж, 1962. – С. 112–126.
18. Матяш І.Б. Василь Дубровський / І.Б. Матяш // Істориографічні дослідження в Україні. – К., 2003. – Вип. 12. – С. 384–405.
19. Коваленко О.Б. На варті духовних скарбів України: архівисти Чернігівщини 20–30-х рр. / О.Б. Коваленко // Сіверянський літопис. – 1999. – № 2. – С. 106–112.
20. Курас Г. Хотів одного – бути вільним (До 40-ліття від дня смерті проф. Василя Дубровського) / Г. Курас // Свобода (Нью-Йорк, США). – 2006. – № 43. – С. 9–10.
21. Зуб Т. Видатні архівісти Чернігівщини / Т. Зуб // Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи: Наукові доповіді Всеукраїнської конференції. – К., 1997. – С. 236–243.
22. Морозова А. Люби та знай свій рідний край (К 75-літтю конференції по краєведінню) / А. Морозова // Пульс неділи (Чернигов). – 1999. – 25 ноября. – С. 17.
23. Ткаченко В.В. Розвиток історичного краєзнавства на Чернігівщині у 20–30-х рр. XX ст.: дис. ... кандидата іст. наук: 07.00.01 / В.В. Ткаченко. – Чернігів, 1995. – 178 с.
24. Астаф'єв О.Г. Василь Дубровський / О.Г. Астаф'єв // Просвіта. – 1997. – № 19 (63). – С. 2.
25. Чабан М. Учений земляк... / М. Чабан // Вісті Борзнянщини (Борзна). – 1999. – 16 січня. – С. 2.
26. Історик Василь Дубровський // Український історичний календар 1996 р. / [під редакцією П.П. Толочка]. – К., 1995. – С. 125–126.
27. Курас Г. Хочу відчувати себе вільним (До 110-ліття від дня народження В. Дубровського) / Г. Курас // Сіверянський літопис. – 2007. – № 1 (73). – С. 136–141.
28. Ципляк Н.О. Чернігівська духовна семінарія у соціокультурному та громадському житті Північного Лівобережжя (кінець XVIII – початок XX ст.): дис. ... кандидата іст. наук: 07.00.01 / Н.О. Ципляк. – Чернігів, 2012. – 163 с.
29. Кочубей Ю.М. В.В. Дубровський (1897–1966) як сходознавець / Ю.М. Кочубей. – К.: Інститут сходознавства імені А.Ю. Кримського НАН України, 2011. – 544 с.

30. Білокінь С.І. Музей України (збірка П. Потоцького): Дослідження, матеріали / С.І. Білокінь; 3-тє видання, доповнене – К.: Києво-Печерський історико-культурний заповідник; Інститут історії України НАН України, 2006. – 476 с.

31. Акуленко В.І. Міжнародне право охорони культурних цінностей та його імплементація у внутрішньому праві України // В.І. Акуленко. – К.: Юстініан, 2013. – 608 с.

32. Чернікова І.В. Охорона, вивчення і використання пам'яток історії та культури на Харківщині (1920 – червень 1941 рр.): дис. ... кандидата іст. наук: 07.00.01 / І.В. Чернікова. – Харків, 2007. – 298 с.

33. Рябокобила О.О. Розвиток історичного краєзнавства на Харківщині в 20–30-ті роки XX ст.: дис. ... кандидата іст. наук: 07.00.01 / О.О. Рябокобила. – Харків, 2001. – 189 с.

34. Дубровіна Л.А. Бібліотечна справа в Україні в XX столітті / Л.А. Дубровіна, О.С. Онищенко. – К.: Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського НАН України, 2009. – 530 с.

35. Маньковська Р.В. Музейництво в Україні / Р.В. Маньковська – К.: Інститут історії України НАН України, 2000. – 140 с.

36. Чугуй Т.О. Товариства «Просвіта» на Харківщині в XX – на початку XXI ст.: дис. ... кандидата іст. наук: 07.00.01 / Т.О. Чугуй. – Харків, 2008. – 323 с.

37. Скоробагатів А.В. Харків у часи німецької окупації (1941–1943) / А.В. Скоробагатів. – Харків: Прапор, 2004. – 368 с.

38. Верба І.В. Життя і творчість Наталії Полонської-Василенко (1884–1973) / І.В. Верба. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2008. – 324 с.

39. Казимір В.А. Науково-педагогічна та громадська діяльність В.В. Дубровського в Україні: автореф. дис. ... на здобуття наук ступеня канд. історичних наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / В.А. Казимір. – Чернігів, 2013. – 19 с.

Казимир В.А. Особенности презентации жизни и деятельности Василия Дубровского в историографии

Статья посвящена особенностям презентации репрессированного украинского историка и общественного деятеля В.В. Дубровского (1897–1966) в историографии.

Ключевые слова: В.В. Дубровский, Чернигов, историография.

Kazymir V.A. Specific of Vasyl Dubrovsky's life and activity presentation in historiography

The article is devoted to the Ukrainian historian and public figure V.V. Dubrovsky's life and activity presentation in historiography (1897 – 1966).

Key words: V.V. Dubrovsky, Chernihiv, historiography.

20.03.2017 р.

j

УДК 94 (477.52) «1932/1935»

М.В. Горох

РОМЕНСЬКА КРАМНИЦЯ «ТОРГСИН» (1932–1935 РР.)¹

В даній статті автор, використовуючи широке коло архівних документів, розглядає невідомі раніше сторінки з історії функціонування крамниці «Торгсин» у Ромнах. Особлива увага приділена організаційній структурі, характеристичній її роботи, аналізу показників виконання валютного плану та плану реалізації товарів.

Ключові слова: система «Торгсин», Ромни, крамниця, організаційна структура.

Перша половина 1930-х рр. ознаменувалася рядом важливих змін в соціально-економічному житті УСРР, які прямо чи опосередковано привели до однієї з найбільших трагедій – Голодомору 1932–1933 рр. Вона посила особливе місце у пам'яті людей та забрала життя

1. Стаття підготовлена за підтримки Holodomor Research and Education Consortium (Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta).